

II. Mahmud'un Rumeli Seyahati

Sinan ÇAKIR (*)

Öz

Osmanlı Devleti'nin içerde ve dışardaki gelişmeler sebebiyle çalkantılar içinde olduğu bir dönemde yürürlüğe koyduğu bir dizi reformlar ile ülkenin klasik devlet düzeninden askeri düzenine, kılık kıyafetinden gelenekçi anlayışına kadar birçok şeyi kökünden değiştiren II. Mahmud'un Rumeli seyahati bu yazının temel konusudur. Sultanın yaptığı beş yurtiçi gezisinin sonuncusu ve en uzun süreli olan Rumeli seyahati boyunca askeri ıslahatlar, yeni yapılan bina ve istihkamlar teftiş olunmuş, özellikle 1828-1829 Rus savaşı sırasında maddi manevi ağır yara alan Rumeli halkına temas ve yardım edilmiş, Takvim-i Vekayi'de bu gezi anlatılarak ve gezi sürecinde diplomatik faaliyetlerde bulunularak tüm imparatorluğa ve dünyaya bir mesaj verilmeye çalışılmıştır. Seyahat teftiş ve ihsan dağıtma amacıyla yapılmış gibi lanse edilmekte ama aslında arka planda II. Mahmud'un reformcu kişiliği ve siyasi konjonktürde bu geziyi kullanma isteği de yatmaktadır. Bu çalışmanın amacı seyahatin arka planındaki değişkenleri değerlendirmek ve seyahati tüm yönleri ile ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: II. Mahmud, 1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı, Silistre, Rusçuk, Tırnova, Edirne.

Özgün Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 19.04.2024

Kabul Tarihi: 31.05.2024

(*) Dr.

E-posta: sinancakir1992@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5804-504X>

Sinan Çakır, "II. Mahmud'un Rumeli Seyahati," *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 18, (Mayıs 2023): 163-177

DOI: <https://doi.org/10.32739/uskudarsbd.10.18.143>

Bu eser [Creative Commons Atf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/) ile lisanslanmıştır.

The Rumelia Trip of Mahmud II

Sinan ÇAKIR (*)

Abstract

The main subject of this article is the Rumelia trip of Mahmud II, who radically changed many things, from the classical state order to the military order, from the dress code to the traditionalist approach, with the series of reforms he put into effect at a time when the Ottoman Empire was in turmoil due to internal and external developments. During the Rumelia trip, which was the last and longest of the sultan's five domestic trips, military reforms, newly built buildings and fortifications were inspected. In particular, the people of Rumelia, who were seriously injured both materially and morally during the 1828-1829 Russian war, were contacted and helped, and a message was tried to be given to the whole empire and the world by describing this trip in Takvim-i Vekayi and carrying out diplomatic activities during the trip. The trip is presented as if it was made for the purpose of inspection and distribution of grants, but in fact, the background lies in the reformist personality of Mahmud II and his desire to use this trip in the political conjuncture. The aim of this study is to evaluate the variables behind the travel and to reveal the travel in all its aspects.

Keywords: Mahmud II, 1828-29 Ottoman-Russian War, Silistra, Ruse, Veliko Tarnovo, Edirne.

Original Research Article

Submission Date: 11.04.2024

Acceptance Date: 31.05.2024

(*) PhD.

E-mail: sinancakir1992@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5804-504X>

"The Rumelia Trip of Mahmud II," *Üsküdar University Journal of Social Sciences*, no: 18, (May 2024): 163-177

DOI: <https://doi.org/10.32739/uskudarsbd.10.18.141>

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'da ortaya çıkan teknolojik ve iktisadi gelişmeleri takip etmeye ve bunlara yetişmeye çalıştığı 19. yüzyılda bir dönüşüm yaşamaya başladığı bilinmektedir. Esas itibarıyla uzun soluklu devletlerin, kurumların ve hatta insanların bile zaman içerisinde birtakım değişimler ve dönüşümler yaşaması olağan olsa dahi kimi süreçler oldukça keskin olmaları bakımından önem arz eder. Osmanlı İmparatorluğu gibi gelenekçiliğin oldukça had safhada olduğu ve uzun yıllar Avrupa karşısında üstünlüğü elinde bulundurması sebebiyle kendini üstün görme eğiliminin uzun yıllar terkedilemediği bir yerde, 'modernleşme' ve 'batılılaşma' başlıkları altında değerlendirilebilecek dönüşümler hiç şüphesiz ki keskin olanlar içerisinde yer almaktadır.

Gelenekçi Osmanlı devlet yapısının ve toplumunun değişimi ve dönüşümü için II. Mahmud dönemi önemli bir dönüm noktası olmuştur. Devletin modernleşmeye başladığı dönem için genel itibarıyla Tanzimat dönemine işaret edilirse de II. Mahmud'un 'klasik' devlet yapısını ve toplumu değiştirme yönünde attığı adımlar dikkatlice incelendiğinde bunların Tanzimat reformları olarak adlandırılan değişimlerin kökü olduğu ve onlardan daha radikal değişimleri içerdiği görülebilir.¹ Her reform girişiminde olduğu gibi bu dönemde de yeniliklere ve değişimlere karşı olan gruplar mevcuttu. Devletten devlete ve dönemden döneme isimleri değişen grupların, II. Mahmud zamanındaki karşılıkları ulema, taşradaki ayanlar ve dönemin ordusunun önemli bir kısmını oluşturan yeniçerilerdi. Bu çalışmanın konusu olmaması itibarıyla detaylıca ele alınamayacak olsa dahi bu muhalif grupların 1829-30 yılları itibarıyla ortadan kaldırılmış veyahut bastırılmış olduğu ve sultanın reform hareketleri için ciddi adımlar atmaya başladığı söylenebilir.² Her ne kadar köklü yenilikler ile ilgili sultanın önünde ciddi bir engel kalmamış olsa da halkın belli bir kesiminin gözünde 'gâvur padişah' olmuş ve bu yakıştırma günümüze kadar ulaşmıştır.³ Nitekim yaşamının sonlarına doğru oldukça zorlanmasına rağmen Cuma selamlığına çıkma sebebini padişahın bizzat kendisi halkının 'fanatikliğine' bağlamaktaydı.⁴ Bunu bir problem olarak gören II. Mahmud, yaptığı reformları teftiş, halkın durumunu tespit ve aynı zamanda kendini de halka göstermek amacıyla özellikle iktidarının son yıllarında İstanbul'da açılış törenleri gibi dikkatle organize edilmiş merasimlere katılmış ve yurt içi gezileri düzenlemişti.⁵ Padişahın oğlu şehzade Abdülmecid'i kurduğu ikinci modern okul olan Mekteb-i Ulûm-i Edebiyye'nin⁶ ilk mezuniyet törenine göndermesi de yine bu minvaldeydi. Ayrıca bu yolla kendinden sonra gelecek padişahlara da bir örnek oluşturduğu söylenebilir. Nitekim ondan sonra tahta çıkan Abdülmecid, Abdülaziz ve Mehmed Reşad gibi

1 Ali Akyıldız, "Sultan II. Mahmud'un Hastalığı ve Ölümü," *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı:4, (TİSAV, İstanbul, 2001), 50.

2 Stanley Lane Poole, *Lord Stratford Canning'in Türkiye Anıları*, Çeviri: Can Yücel, (Yurt Yayınları, Ankara, 1988), 73-74; Ali Akyıldız, "Sultan II. Mahmud'un Hastalığı ve Ölümü," 50.

3 Kemal Beydilli, "II. Mahmud", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 27, (Ankara, 2003), 355.

4 Ali Akyıldız, "Sultan II. Mahmud'un Hastalığı ve Ölümü," 57.

5 Cengiz Kırılı, *Sultan ve Kamuoyu*, (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008), 30.

6 Ali Akyıldız, *Osmanlı Merkez Bürokrasisi (1836-1856)*, (Timaş Yayınları, İstanbul, 2018), 269.

sultanlar gerek yurt içi gerekse yurt dışı seyahatlerde bulunmuşlardı.

Bu çalışmada detaylıca incelenecek olan Rumeli seyahati dahil II. Mahmud'un saltanati sırasında yaptığı Tekirdağ (1829), Edirne (1831), Çanakkale (1831) ve İzmit'i (1833) içeren beş yurt içi gezisinin 1829'dan sonra olması bir tesadüf değildir. Her ne kadar Cengiz Kırılı bu gezilerin İstanbul'a oldukça yakın yerlere yapılmış olmasını, Osmanlı'daki padişahın toplum önünde görünmeme geleneğinin henüz tam olarak kırılmamasına bağlarsa da bunun arkasında başka nedenler bulmak mümkündür. Padişahın gücüne ortak olan yeniçerilerin henüz yeni ilga edildiği, ayanların ve ulemanın yeni yeni zayıflatıldığı bir dönemde padişahın payitahttan çok uzaklaşmak istememesi oldukça normaldir. Ayrıca devletin içinde bulunduğu siyasi durum da muhtemelen bu uzaklaşmama politikasında etkili olmuştur. Zira Balkanlardaki Rusya tehlikesi ve azınlık isyanları oldukça sıcak gündemlerdi ve Anadolu tarafında Kavalalı Mehmed Ali Paşa tehlikesi gittikçe daha çok hissedilmekteydi. Bunların yanı sıra devletin yaptığı yatırımların genel itibarıyla İstanbul ve civarında yoğunlaştığı düşünülecek olursa teftiş amacı da içeren gezilerin neden İstanbul yakınlarında olduğuna dair bir fikir edinilebilir.

II. Mahmud'un yaptığı beş yurt içi gezisinin sonuncusu olan Rumeli Seyahati diğer gezilerinden daha uzun sürmüştür. Payitahtın İstanbul'a taşınmasından itibaren Osmanlı padişahları sefer ve avlanma haricinde İstanbul'dan uzun süre uzakta kalmamışlardı. Dolayısıyla padişahların ordu ile sefere çıkmadığı bir dönemde, II. Mahmud'un yurt içinde gezintiye çıkması ve Rumeli seyahatinde olduğu gibi 39 gün İstanbul'dan uzakta kalması özellikle dönemi için oldukça dikkat çekici bir husustu. Nitekim onun bu seyahati ile ilgili 150'den fazla tarihlerin ve kasideelerin yazılıp padişaha sunulduğu onlara dağıtılan hediye ve ihsanlar dolayısıyla anlaşılmaktadır.⁷ Padişahın bu gezisine dair önemli sayıda yazılı eser olsa dahi bunların içerikleri ile ilgili elimizde çok fazla veri bulunmuyor. Padişahın Rumeli seyahati sırasında yanında bulunan dönemin vakanüvisi ve Takvim-i Vekayi Nazırı Esad Efendi'nin⁸ bu seyahati konu alan *Âyâtü'l-hayr*⁹ isimli tarihi elimizdeki en önemli birincil kaynaklardandır. İlgili bölümde daha detaylı açıklanacağı üzere Esad Efendi ayrıca eserini *Takvim-i Vekayi* gazetesine de özet olarak yazmıştı.¹⁰ Gezi ile ilgili birincil kaynaklardan bir diğeri de seyahat sırasında II. Mahmud'un yanında bulunan Helmuth von Moltke'nin eseridir.¹¹ *Takvim-i Vekayi*'de çıkan gezi yazısının yanı sıra elimizde Moltke'nin gözlemlerinin de olması karşılaştırma ve değerlendirme yapma açısından oldukça kıymetlidir.

II. Mahmud'un Rumeli seyahati rağbet gören konulardan olmamakla beraber literatürde

7 Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA), C.SM., 88/4402, 25 Rebiyülevvel 1253 (29 Haziran 1837).

8 Ziya Yılmaz, "Esad Efendi, Sahhaflar Şeyhizade", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 11, (İstanbul, 1995), 341.

9 Esad Efendi, *Âyâtü'l-hayr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa, nr. 319; Bu eser ayrıca orijinal hali ve transliterasyonu yapılmış olarak bir yüksek lisans tezinde de mevcuttur (Ebru Erdem, "II. Mahmud'un Memleket Gezileriyle İlgili İki Eser: Sefername-i Hayr ve Âyâtü'l-Hayr", (Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Programı, İstanbul, 2011).

10 *Takvim-i Vekayi*, 25 Rebiyülevvel 1253 (29 Haziran 1837), nr. 149, 1-3.

11 Helmuth von Moltke, *Türkiye Mektupları*, Çeviri: Hayrullah Örs, (Remzi Kitabevi, İstanbul, 1969).

bununla ilgili çalışmalara rastlamak mümkündür. Fakat gerek Rumeli seyahatinin II. Mahmud'un diğer seyahatleri ile ortak olarak değerlendirilmesi hasebiyle yeterince irdelenmemesi ve gerekse de Rumeli seyahatini doğrudan ele alan eserlerin özellikle arşiv belgelerinden yeterli derecede yararlanmaması nedeniyle bu gezinin mahiyeti ve arka planı gereği kadar net bir şekilde ortaya konulamamıştır. Bu sebeple Rumeli seyahati, padişahın askeri ıslahatları teftiş ve halka ihsan dağıtma amacı taşıyan bir gezi olarak lanse edilmiştir. Bu nitelime büyük oranda doğru olmakla beraber, Rumeli seyahatinin arka planındaki Sultan II. Mahmud'un reformcu kişiliği ve dönemin siyasi konjonktürü gibi sebepler göz ardı edilmiştir. Ayrıca özellikle arşiv kaynaklarından yeterli ölçüde yararlanılmaması münasebetiyle gezi sırasında ve sonrasında padişahın eksikliğini gördüğü bazı hususlar ile ilgili bilgilere de bu çalışmalarda yer verilmemiştir. Bu yazının amacı diğer çalışmaların katkılarıyla ve onlara eklenecek yeni belge, bilgi ve fikirler ile II. Mahmud'un Rumeli seyahatinin tüm yönleriyle ortaya konmasıdır.

Seyahatin Arka Planındaki Sebepler

II. Mahmud'un Rumeli seyahati ile ilgili yapılan çalışmalarda eksik kalan yerlerden biri bu seyahatin arka planındaki sebeplerin detaylı bir şekilde ortaya konamamış olmasıdır. Bu seyahat dikkatlice incelendiğinde padişahın neden böyle bir geziye çıktığına dair birkaç sebep sıralamak mümkündür. Bunlardan ilki literatürün de genel görüşü olan askeri teftiş ve halkın durumunu tespittir.¹² Padişahın gezi süresince kale, tabya ve palanka gibi askeri yapıları teftiş etmesi, top atışlarını izlemesi ve halka yardımlarda bulunması sebebiyle literatürde seyahatin amacı bu şekilde lanse edilmiştir. Nitekim Rumeli gezisiyle ilgili arşiv belgelerinde de seyahatin teftiş ve tespit amaçlı olduğu öncelikli olarak vurgulanmaktadır.¹³ II. Mahmud'un tüm seyahatlerini toplu bir şekilde ele alan Cengiz Kırılı gezilerin emeli hususunda ortak görüşe katılmakla beraber aynı zamanda Sultan Mahmud'un kendini toplum önünde görünür kılama isteğini de seyahatlerin amaçları arasında zikreder ki bu da seyahatin bir diğer amacı olarak görülebilir.

Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethinden itibaren padişahların divan toplantılarına katılmamaya başlamaları gibi eylemler ile beraber ortaya çıkan padişahların görünmezliği mefhumu zaman içerisinde Osmanlı'da bir gelenek haline gelmişti.¹⁴ Bu görünmezlik sayesinde padişahların anlatılan hikâyeler ile beraber efsane birer şahsiyet haline getirilmesi gerek toplum tasavvurunda gerekse devlet ricalinde korkuyla karışık bir saygı durumu hasil etmişti.¹⁵ Öyle ki padişahların tebdil-i kıyafet ile yaptıkları İstanbul içi gezilerde tanınmalarının yasak bir davranış olduğu bilinmektedir. II. Mahmud öncesi sadece sefer ve av için İstanbul dışına çıkan

12 Abdülkadir Özcan, "II. Mahmud'un Memleket Gezileri," *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1991), s. 370; Cengiz Kırılı, *Sultan ve Kamuoyu*, 27; Neval Konuk, *Sultan II. Mahmud'un Rumeli Seyahati ve Nişan Taşları*, 51.

13 *kaffe-i ebniye vesaire muayene ve müşahede ve acize-i ibad'a adalet ve merhamet dağıtmak* (BOA, HAT, 1337/52183, 27 Muharrem 1253 (3 Mayıs 1837)).

14 Gülru Necipoğlu, *Architecture, Ceremonial and Power: The Topkapı Palace in the Fifteenth and Sixteenth Century*, (Harvard University Press), 1991, 16.

15 Hakan T. Karateke, *Padişahım Çok Yaşas!*, (Kitap Yayınevi, İstanbul, 2004), 222.

padişahların, İstanbul içerisinde görünmeleri de belli seremoniler sayesinde gerçekleşmekteydi. Tahta çıkan sultanın Eyüp Camisindeki kılıç kuşanma töreni, Cuma selamlıkları ve ramazan ayındaki hırka-i şerif ziyaretleri bu az sayıdaki seremoniyi oluşturmaktaydı.¹⁶ Bu durumun II. Mahmud'un özellikle 1829'dan sonra giriştiği yeni düzenlemelerle beraber değişmeye başladığı söylenebilir. Gerek İstanbul'da ve gerekse yurt içinde her fırsatta halkın önüne çıkan bu reformcu padişah, başındaki fes hariç Avrupai tarz kıyafetleri¹⁷ ve Müslüman ile Gayrimüslim'i eşit gördüğüne dair beyanlarıyla¹⁸ oldukça modern bir çizgi çizmekteydi.

II. Mahmud öncesinde sultanların, askerlerin ve yeni yapılan kalelerin teftişi ve halkın durumuyla ilgili, belki bazı dönemler hariç, habersiz oldukları ve bunu takip etmediklerini söylemek pek doğru olmaz. Fakat bu örnekte padişahın bizatihi bunu teftiş etmesinin arkasındaki en güçlü sebep siyasi konjonktür olmalıdır. Padişahın kendini görünür kılmak istemesinin temel nedeni de buydu. Dolayısıyla II. Mahmud'un genelde İstanbul civarında ve özelde Rumeli'ne yaptığı seyahatlerin arka planının tam anlaşılması için o dönemin siyasi sorunlarının ortaya konması konunun anlaşılması açısından faydalı olacaktır. Giriş kısmında da değinildiği üzere II. Mahmud döneminin siyasi şartları oldukça çalkantılıydı. Bu bakımdan Balkanlardaki azınlık isyanları ve Rusların buralardaki faaliyetleri padişahın gezisi için alt yapı niteliğindedir. Şöyle ki 1828-29 Osmanlı-Rus savaşı sırasında Rusların Edirne'ye kadar gelmiş olması, Osmanlı'dan ayrılmak isteyen Sırp'ların isyanı (1804-1817) ve bağımsızlıkla sonuçlanan Rum isyanı (1815-1832) Rumeli'deki halkın maddi ve manevi zarar görmesine sebep olduğu gibi özellikle askeri binaların çoğunun yıkılmasına neden oldu. 1826 yılında Yeniçerilerin kaldırılması ile başlayan reformlar neticesinde Rumeli'nde de yeni askeri binalar ve yeni askeri birlikler oluşturuldu.¹⁹

Sultanın bu yeni bina, asker ve teçhizatı yerinde görmek istemesinin sebeplerinden biri de muhtemelen bu siyasi çalkantılar içinde manevi olarak zarar gören halka padişah nezdinde Osmanlılıklarının hatırlatılmak istenmesiydi. Fakat halka hissettirilen bu yeni Osmanlı eskisinden bir hayli farklı idi. Aşağıda daha ayrıntılı şekilde bahsedileceği üzere, II. Mahmud buradaki top atışlarını ve askerlerin talimini sadece kendi izlememiş, bu vesile ile halka da seyrettirmişti. Aynı zamanda kılık kıyafeti ve Müslim-Gayrimüslim ayırt etmeyen beyanlarıyla padişah, insanların kafalarındaki eski Osmanlı tahayyülünü yıkmak istediğini de göstermekteydi.²⁰ Her ne kadar Nicolae Yorga bu gezintiyi has olarak padişahın Avrupai

16 Cengiz Kırılı, *Sultan ve Kamuoyu*, 26.

17 Kemal Beydilli, "II. Mahmud," 355.

18 Helmuth Von Moltke, *Türkiye Mektupları*, 99; Kemal Beydilli, "II. Mahmud," 356.

19 Özlem Özen, "II. Mahmud Dönemi Askeri İslahat Sürecinde Ortaya Çıkan Kışla Yapıları ve Mimari Özellikleri", (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, 2013), 88-125.

20 *Siz Rumlar, siz Ermeniler, siz Yahudiler, hepiniz Müslümanlar gibi Allah'ın kulu ve benim tebaamsınız; dinleriniz başka başkadır, fakat hepiniz kanunun ve irade-i şahane'nin himayesindediniz. Size tarh edilen vergileri ödeyin; bunların kullanılacakları maksatlar sizin emniyetiniz ve sizin refahımızdır* (Helmuth Von Moltke, *Türkiye Mektupları*, 95).

kiyafetler giydiğini²¹ söylese de 1829 yılındaki kıyafet nizamnamesi²² sonrası Sultanın Avrupai tarzdaki kıyafetleri ile resmedilmiş tablosunun devlet dairelerine asıldığı düşünülecek olursa bu yorumun pek de doğru olmadığı kanaatine varılabilir.

Rumeli seyahatinin dönemin vakanüvisi ve Takvim-i Vekayi Nazırı Esad Efendi tarafından gazetede yayınlanması da sadece bir gazete yazısı olarak görülmemelidir. Sultan II. Mahmud'un gazeteyi propaganda amaçlı kullandığı düşünülecek olursa²³ Rumeli halkı üzerinde oluşturmak istediği imajın gazete yolu ile içerde tüm memlekete ve dışarda tüm dünyaya yansıtılmak istendiği söylenebilir. Nitekim *Âyâtü'l-Hayr*'ı inceleyen II. Mahmud'un, eserin dilini çok ağır bulması ve halkın daha iyi anlayabileceği şekilde sade yazılmasının daha iyi olacağını Esad Efendi'ye iletmesi²⁴ ve onun eserin özetini *Takvim-i Vekayi*'ye aktarırken dilini oldukça sadeleştirdiğinin açıkça görülmesi de bunu destekler niteliktedir.

Gerek askeri yeniliklerin anlatıldığı gerekse de sosyal mesajların verildiği Rumeli gezisi sonrası, bunun gazete ile tüm topluma ve bir yerde tüm dünya kamuoyuna gösterilmesi gezinin arka planındaki amaçlarındandı. Clifford Geertz'in hükümdarların yurtiçi seyahatlerinin gayesiyle ilgili yaptığı 'hükmettikleri toprakların mülkiyetini sahiplenme ve rakiplerine göz dağı verme' tanımı,²⁵ II. Mahmud'un Rumeli seyahati için de geçerliydi. Nitekim padişahın seyahat sırasında Avusturya, Rusya, İngiltere, Fransa ve Prusya devletlerinin Eflak'ta bulunan konsoloslarını Rusçuk'ta kabul etmesi ve onlara hediyeler vermesi;²⁶ İngiltere tarafının bu gezi dolayısıyla sultanı takdir etmesi;²⁷ Rumeli seyahatinin Avrupa basınındaki yansımalarının takip edilmesi²⁸ ve padişahın gezdiği yerlerdeki ahalinin bu geziden gayet memnun kaldığına dair yazıların merkeze gönderilmesi²⁹ seyahatin bu yönüne işaret etmekteydi.

Burada şunu da belirtmek gerekir ki İngilizlerin gezi dolayısıyla özel bir tebrik göndermesinin arkasında Rusya'ya karşı Osmanlı'yı destekleme eğiliminin etkisi olmalıdır. 1828-29 Osmanlı-Rus savaşı ve özellikle Mehmet Ali Paşa olayı sonrasında Osmanlıların dış politikada destekçi bulamaması sebebiyle Rusya ile yakınlaşması, Osmanlı'yı İngilizler için önemli bir hale getirmişti. Bu çalışmanın konusu olmaması itibarıyla daha ayrıntılı ele alınamayacak olsa da özellikle boğazlarda Rusların söz hakkı olmasını istemeyen İngilizler ile Osmanlı İmparatorluğu

21 Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Çeviri: Nilüfer Epçeli, Çeviri Kontrol: Kemal Beydilli, Cilt V, (Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2005), 322.

22 Donald Quataert, "Clothing Laws, State and Society in the Ottoman Empire, 1720-1829," *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 29, (1997), 403.

23 Kemal Beydilli, "II. Mahmud," 354.

24 Ahmed Lütfi Efendi, *Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, Cilt IV-V, (Tarih Vakfı-Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999), 909.

25 Clifford Geertz, *Local Knowledge: Further Essays in Interpretive Anthropology*, (New York: Basic Books, 2000), 124-125.

26 *Takvim-i Vekayi*, 25 Rebiyülevvel 1253 (29 Haziran 1837), nr. 149, s. 2; Ebru Erdem, "II. Mahmud'un Memleket Gezileriyle İlgili İki Eser: Sefername-i Hayr ve Âyâtü'l-Hayr," 105.

27 BOA, HAT, 831/37529B, 7 Rebiyülevvel 1253 (11 Haziran 1837).

28 BOA, HAT, 949/40825F, 25 Rebiyülevvel 1253 (29 Haziran 1837).

29 BOA, HAT, 449/22340D, 7 Rebiyülahir 1253 (11 Temmuz 1837).

arasında bu tarihlerden itibaren sıcak ilişkilerin başladığı belirtilmelidir.³⁰

Bu seyahatin amaçları arasında zikredilebilecek son husus özelde Edirne gezisi ile ilgilidir. Aşağıda daha ayrıntılı bir şekilde ele alınacağı üzere, II. Mahmud Rumeli seyahatinin en son durağını oluşturan Edirne’de diğer yerlerden daha uzun bir süre kalmıştı. Padişah, 1829 yılındaki Rus işgalinden sonra gezdiği Edirne’de (1831) tespit ettiği ve yapılmasını istediği şeylerin yapılıp yapılmadığını kontrol etmişti. Edirne’yi diğer duraklardan ayıran temel hususlardan bir diğeri de buranın eski payitaht olması itibarıyla diğer yerlerden daha özel bir öneme sahip olmasıydı.

Seyahate Hazırlık

Rumeli seyahatinin ne zamandan itibaren planlandığı hususunda açık bir malumat mevcut değil. Ahmed Lütfi tarihinde, padişahın geziye iki gün kala Hendesehane baş hocası Ali Bey’den Rumeli seyahati için bir harita tanzimi istediğinden ve iki günün bu iş için oldukça kısa bir süre olması hasebiyle haritanın sıhhatli olamadığından bahsedilmesi³¹ gezinin kısa süreli bir hazırlığı olduğuna dair yanıltıcı bir bilgi verebilir. Fakat Padişah’ın 29 Nisan 1837’de yola çıkmasından 10 gün öncesine ait bir belgeden anlaşıldığına göre gezi için Varna ve Şumnu’daki bina ve istihkamların bitmesinin beklendiği ve Nisan ayının sonunda bunların tamamlanacağını belirtilmesi gezinin uzun süreden beri planladığına işaret etmektedir. Yine aynı belge geziye hazırlık minvalinde değerlendirilebilecek bir başka bilgiyi daha içermekteydi: Seyahat-i hümayun dolayısıyla yolların tanzim ve tesviye ettirilmeye başlandığını haber vererek padişahın rotasının çoktan belli olduğunu göstermektedir.³² Yine bir başka belgede padişahın henüz Rusçuk’ta iken ileriki durakları olan Tırnova ve oradan da Edirne’ye hareket edeceğinin belirtilmesi de padişahın rotasının önceden belli olduğu tezini desteklemektedir.³³

Padişahın Rumeli’ye geleceği İstanbul’dan yola çıkmadan evvel önceden dağıtılan bildirimlerle güzergâhta bulunan ahaliye duyurulmuştu.³⁴ İstanbul’dan Varna’ya deniz yoluyla gitmek üzere, *Nusretiye* isimli vapur kiralandı.³⁵ Ayrıca Osmanlı’da önemli işlerde uygulanageldiği üzere, yola çıkmak için bir eşref saat belirlemesi yapıldı ve 29 Nisan 1837 tarihinde saat 2’ye iki dakika kala eşref saat olarak seyahat için seçildi.³⁶ Geziye hazırlık sürecinde ne kadar para harcandığı konusunda net bir bilgi olmamakla beraber bazı gider kalemlerine ulaşılabilmektedir. Örneğin seyahat sırasında gerek devlet görevlilerine gerekse yabancı misafirlere dağıtılmak üzere Divan-ı Hümayun teşrifatçısına hazırlattırılan hilatler için 245.335 kuruş harcanmıştı.³⁷ Ayrıca Moltke,

30 Selim Deringil, “II. Mahmud’un Dış Siyaseti ve Osmanlı Diplomasisi” *Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri*, (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1990), 64-65.

31 Ahmed Lütfi Efendi, *Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, Cilt IV-V, 909.

32 BOA, HAT, 1234/48035A, 13 Muharrem 1253 (19 Nisan 1837).

33 BOA, HAT, 1263/48935A, 11 Safer 1253 (17 Mayıs 1837).

34 Ahmed Lütfi Efendi, *Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, Cilt IV-V, 909.

35 BOA, C.BH., 176/8309, 10 Safer 1253 (16 Mayıs 1837).

36 *Takvim-i Vekayi*, 25 Rebiyülevvel 1253 (29 Haziran 1837), nr. 149, 1; Ebru Erdem, “II. Mahmud’un Memleket Gezileriyle İlgili İki Eser: Sefername-i Hayr ve Âyâtü'l-Hayr,” 85.

37 BOA, C.SM., 81/4067, 11 Safer 1253 (17 Mayıs 1837).

padişahın gezi için yanına “iki buçuk milyon gulden para, bundan başka da birçok kıymetli eşya” aldığından bahseder ki başka bir yerden teyit edilememesi bakımından bu ihtiyatla yaklaşılması gereken bir bilgidir.³⁸

Seyahatin hazırlıkları içerisinde bir de askeri safha vardı. Şöyle ki askerler için hazırlanan yazlık elbiselerin padişahı takiben Varna'ya oradan da Padişah'ın izleyeceği rotadaki diğer yerlere gönderilmesini içeren belgeden³⁹ anlaşıldığı kadarıyla bu elbiseler belli bir plan dahilinde değil sadece padişahın teşrifi ve teftişi sebebiyle Rumeli'ye gönderilmişti. Bu durum, yukarıda belirtilen padişahın dünya kamuoyuna, tebaasına ve özelde Rumeli halkına hem kendini hem de reformlarını güçlü bir şekilde gösterme ve anlatma gayesini pekiştirmektedir. Ayrıca II. Mahmud'un gezisine katılmak üzere bir grup süvari-i hassa zabitan ve neferleri, hademe-i hassa çavuşları ve muzıka zabitan ve neferleri görevlendirildi.⁴⁰

Rumeli Seyahati

II. Mahmud'un Rumeli gezisini inceleyen literatürde genel itibarıyla gezinin başladığı andan itibaren İstanbul'a dönüşe kadar geçen sürede gezip teftiş edilen yerler ve halka ihsanlar incelenmiştir. Bu yapılırken istisnasız olarak Esad Efendi'nin *Takvim-i Vekayi* gazetesinde çıkan *Âyâtü'l-Hayr* özeti ve Moltke'nin *Türkiye Mektupları* eseri baz alınmıştır. Burada da aynı iki eser temel alınmakla birlikte, literatürde neredeyse hiç kullanılmayan arşiv belgeleriyle beraber bu bilgiler karşılaştırılarak önemli bir eksikliğin giderilmesine çalışılacaktır.

Tüm hazırlıkların ardından eşref saat olarak belirlenen 29 Nisan 1837 tarihinde saat 2'ye iki dakika kala padişah, saltanatı boyunca genel olarak ikamet ettiği Beşiktaş'taki ahşap sahil saraydan⁴¹ kiralanan *Nusretiye* vapuru ile Varna'ya doğru hareket etti. Yukarıda da bahsedildiği üzere, padişahın geçeceği yolların düzeltilmesi bu seyahatin ana durakları olan Varna, Şumnu, Silistre, Rusçuk, Tırnova, Kızanlık ve Edirne'nin daha önceden belirlenmiş olduğuna işaret etmekteydi. Bu ana merkezlerin yanı sıra buralara yakın bazı yerlere uğranılması ise muhtemelen plan dahilinde olmayan ve gezi sırasında karar verilen durumlarıdır. Edirne haricinde uğranılan her yerde 3 veya 4 gün kalınması zaman planlaması yapıldığına dair bir fikir vermektedir. Fakat bu sürenin Edirne'de 10 güne çıkması ve bu süre zarfında merkezle yapılan yazışmalarda padişahın Edirne'den ne zaman ayrılacağına bilinmediğine dair ifadelerin yer alması⁴² bir zaman planlamasının olmadığına ya da var ise de Edirne'den itibaren bu çizelgeden çıktığına ya da Edirne'nin bu süre planlamasının dışında olduğuna işaret etmektedir.

Yukarıda bahsedilen gezinin amaçlarıyla örtüşmesi bakımından bu merkezlerin seçilmesindeki sebeplerin irdelenmesinde yarar vardır. Varna, Şumnu, Silistre, Rusçuk, Tırnova, Kızanlık ve Edirne 1828-29 Osmanlı-Rus savaşı sebebiyle gerek halkın gerekse de askeri bina

38 Helmuth Von Moltke, *Türkiye Mektupları*, 99.

39 BOA, HAT, 293/17473, 5 Safer 1253 (11 Mayıs 1837).

40 Ahmed Lütfi Efendi, *Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, Cilt IV-V, 909.

41 Kemal Beydilli, “II. Mahmud,” 355.

42 BOA, HAT, 1263/48915, 28 Safer 1253 (3 Haziran 1837).

ve istihkâmların en çok hasara uğradığı bölgelerdi.⁴³ Bunların yanı sıra Osmanlı'ya saldırı için Varna'nın Ruslar tarafından bir üs olarak kullanılması⁴⁴ ve Edirne gibi İstanbul'dan önceki son durak sayılabilecek bir mevkiinin dahi işgal edilmesi payitahtın güvenliği mevzusunu gündeme getirmişti. Nitekim buralara yapılacak teftiş gezisinin binaların bitiminden sonraya bırakılması ve padişahın bizzat geziye katılması bunu doğrular niteliktedir. Bu sebeple savaşın hemen sonrasında Varna'daki kışlanın yapımına başlanmış; fakat, muhtemelen ekonomik yetersizliklerden dolayı, bazı eksikliklerin giderilememesi sebebiyle 1835 yılına kadar kışla bitirilememişti.⁴⁵ Daha önce bahsi geçen, padişahın Rumeli gezisi için bu yapıların tamamlanmasının beklendiğini içeren belgeden hareketle kışlanın 1837 yılında tamamlandığı söylenebilir. Hülasa, bu merkezlerin hem savaş sebebiyle ziyadesiyle zarar görmeleri hem de İstanbul'un güvenliği açısından önemli olmaları sebebiyle seçildiklerini söylemek mümkündür.

Padişahın uzun süreli kaldığı Edirne dahil uğradığı yerlerde yaptıklarının hemen hemen ortak olması sebebiyle gezi yerlerinin tarihleri ayrı ayrı verildikten sonra padişahın faaliyetlerinin genel çerçevesini çizmek faydalı olacaktır. Gezi yerlerinin tarihlerini özel olarak vermek önemlidir; zira ilgili kısımda daha teferruatlı açıklanacağı üzere, literatürde padişahın İstanbul'a varış tarihi mevzusu Osmanlı'da birden çok takvim kullanılması hasebiyle oldukça problemleri bir konudur. 29 Nisan'da İstanbul'dan yola çıkan Padişah ve maiyeti 30 Nisan'da Varna'ya varmış; 3 Mayıs'ta Şumnu'ya, 8 Mayıs'ta Silistre'ye, 12 Mayıs'ta Rusçuk'a, 18 Mayıs'ta Tırnova'ya, 21 Mayıs'ta Kızanlık'a ve nihayetinde 26 Mayıs'ta da Edirne'ye ulaşmıştı. Edirne dışındaki merkezlerde genel itibariyle 3-4 gün kalınmıştı. Bazı merkezlere ulaşmanın bu denli uzun sürmesinin sebebi ise uzaklık farklarının yanında yolculuk sırasında bazı yerlerde dinlenme kararı alınmasıydı.⁴⁶ Bu sebeple Rahman Işıkları Köyü, Tutrakan, Şıpka, Zağra-i Atik ve Mustafa Paşa gibi yerlerde istirahat edilmiş ve bu vesile ile halkın sorunları dinlenerek hediyeler dağıtılmıştı.

II. Mahmud'un maiyetinde geziye katılan Moltke'nin gezi sırasında yazdığı mektuplarda, mektubu göndermek bir yana neredeyse yazmaya bile zaman bulamadığını belirtmesi⁴⁷ belki biraz abartılı olsa da yolculuğun ne denli yoğun bir program dahilinde geçtiğine işaret etmektedir. Ayrıca Moltke'nin yazı yazmak için zaman bulamamasında yoğun gezi programı haricinde padişahın ona verdiği bazı görevlerin de rolü vardı.⁴⁸ Padişah, uğradığı yerlerde

43 Ufuk Gülsoy, "1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rumeli'de Rus İşgaline Uğrayan Yerlerin Durumu," *Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri*, (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1990), 21-24.

44 Ahmet Yavuz Şahin, "Sultan II. Mahmud ve Dönemi," (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı, İstanbul, 2009), 59; Moltke de Varna'nın askeri açıdan önemli bir mevki olduğunu vurgular (Helmuth Von Moltke, *Türkiye Mektupları*, 98).

45 Özlem Özen, "II. Mahmud Dönemi Askeri İslahat Sürecinde Ortaya Çıkan Kışla Yapıları ve Mimari Özellikleri," 122-124.

46 Herhangi spesifik bir sebep belirtilmemekle beraber II. Mahmud'un, ömrünün son 2-3 yılında hastalıklar ile mücadele etmesi bu dinlenmelerde etkili olmuş olabilir (Ali Akyıldız, "Sultan II. Mahmud'un Hastalığı ve Ölümü," 64).

47 Helmuth Von Moltke, *Türkiye Mektupları*, 95.

48 18 Mayıs günü Tırnova'ya geldiklerini belirten Moltke, Padişahın gezinin başında kendisine verdiği

genel olarak kale, tabya ve palanka gibi askeri binaların teftişinin⁴⁹ yanı sıra askerlerin eğitim ve antrenmanlarını takip etmiş ve top atışlarını da seyretmişti.⁵⁰ Literatürde padişahın gezisi süresince yaşanan olumsuzluklardan bir bahis yoktur. Fakat Esad Efendi'nin, padişahın uyarıları olarak nitelediği bazı durumlar bulunmaktaydı. Arşiv kaynaklarından da anlaşıldığı kadarıyla özellikle toplar ve top atışları konusunda bazı aksaklıklar yaşanmıştı. Esad Efendi, padişahın top mermilerinin yuvarlaklığı hususunda uyarılarda bulunduğu ve bu konulara ihtimam gösterilmesini belirttiğinden bahsetmişti.⁵¹ Burada yaşanan sıkıntı arşiv belgelerinde daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Top mermilerinin yuvarlaklığının top çaplarına denk gelmemesi, bunlara uygun olan ve İngiltere'den alınan top mermilerinin hayli vakitten beri İstanbul'da olmasına rağmen Rumeli tarafına gönderilmemesinden kaynaklanmaktaydı. Padişahın teftişi sırasında kullanılan topların, çaplarının uygun gelmemesinin yanı sıra uzun zamandır yağmurda kalmış veya nemli yerlerde saklanmış toplar olmaları münasebetiyle top atışları menzillerine varamamıştı.⁵² Bu bakımdan özellikle top atışlarının padişah teftişinde sınıfı geçemediği söylenebilir.

Askeri teftişlerin yanı sıra padişah, halkın gündelik kullanımlarında olan ihtiyaçları da yerinde denetlemişti. Bu minvalde II. Mahmud, Varna'da kendi yaptırdığı çeşmenin açılışını gerçekleştirmiş, Varna, Şumnu, Silistre, Rusçuk ve Edirne'de halkın ve askerlerin zahirelerini saklamaları için kullanılan ambarları ziyaret etmiş, Cuma namazları vesilesiyle uğradığı camilerin eksiklikleri için ihşanda bulunmuş, Varna'da bir hamam ve Şumnu'da bir köprü yapılmasını emretmiş, Silistre'de kurulan bir sirkte Belçikalı cambazların ufak bir gösterisini izlemiş ve onların İstanbul'a gidişlerine izin vermişti. Ayrıca padişah gezi boyunca yapılan diplomatik ziyaretleri de kabul etmiş ve gelen gruplara hediyeler dağıtmıştı. Bu çerçevede Silistre'de iken İngiltere'nin Yaş'ta bulunan konsolosu ve Eflak ile Boğdan prensleri Prens Ghika ve Prens Sturdza;⁵³ Rusçuk'tayken de Avusturya,⁵⁴ Rusya, İngiltere, Fransa ve Prusya'nın Eflak'ta bulunan konsolosları kabul edilmişti.⁵⁵ Yorga padişahın bu geziden çok zevk aldığını ve bir an için Mehmed Ali Paşa olayını, Rus, İngiliz ve Fransız baskılarından uzaklaştığını belirtse de⁵⁶ II. Mahmud'un bu gezisinin politika ve devlet meselelerinden uzaklaşmak değil aksine bu minvalde yapılan bir gezi olduğu görülmektedir.

plan işlerini daha yeni bitirdiğinden bahseder (Helmuth Von Moltke, *Türkiye Mektupları*, 101).

49 BOA, HAT, 1337/52183, 27 Muharrem 1253 (3 Mayıs 1837); HAT, 1184/46730, 15 Safer 1253 (21 Mayıs 1837).

50 *Takvim-i Vekayi*, 25 Rebiyülevvel 1253 (29 Haziran 1837), nr. 149, 1.

51 Ebru Erdem, "II. Mahmud'un Memleket Gezileriyle İlgili İki Eser: Sefername-i Hayr ve Âyâtü'l-Hayr," 88.

52 BOA, HAT, 287/17214, 23 Safer 1253 (29 Mayıs 1837).

53 Nicolae Jorga prenslerin padişah huzuruna çıkmadan önce sakallarını kesmek zorunda kaldıklarından bahseder (Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 322-23).

54 Jorga Avusturya Devletini temsilen ziyarette bulunan temsilcinin adını Mareşal Kont Auersperg olarak paylaşır (Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 322-23).

55 *Takvim-i Vekayi*, 25 Rebiyülevvel 1253 (29 Haziran 1837), nr. 149, 1-2.

56 Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 323.

26 Mayıs'ta Edirne'ye gelen II. Mahmud ve maiyeti 4 Haziran'a kadar burada kaldı. Hem buranın eski bir başkent olması münasebetiyle Osmanlı hanedanına yakınlığı hem de II. Mahmud'un 1831 yılındaki ziyaretinden sonra ikinci kez ziyaret edilmesi münasebetiyle olsa gerek Edirne'de diğer yerlere nazaran daha uzun bir zaman geçirildi. Nitekim buradaki ilk gözlemlerine 1831 yılındaki ilk ziyaretinde yapılmasını emrettiği Meriç nehri üzerindeki köprü ve 1828-29 savaşı sebebiyle tahrip olan kale ile başladı.⁵⁷ Gezisi boyunca mutat olduğu üzere, burada da askeri ve toplumsal teftişlerde bulundu. Fakat merkeze intikal eden belgelerden anlaşıldığı kadarıyla padişahın Edirne'de beklenilenden daha fazla kaldığı görülmektedir. Nitekim padişahın Ayastefanos'ta karşılanması için hazırlıkların yapılmasına dair olan bir belgede padişahın Edirne'de birkaç gün kalacağı belirtilirse de⁵⁸ bundan sonraki bir tarihe ait bir belgede padişahın Edirne'den ne gün ayrılacağı bilinmediğinden bahsedilmekteydi. Hatta bu sebeple padişahın dönüşü için bekletilen bazı önemli işlerin padişaha sunulması üzere, Edirne'ye gönderildiği anlaşılmaktadır.⁵⁹ Bu gecikmenin nedeni ile ilgili gerek Esad Efendi gerekse de Moltke özel bir sebep belirtmemektedir. Fakat muhtemelen yukarıdaki belgede belirtilen işlerin birikmesi sebebiyle olsa gerek ne gün ayrılacağı belli olmayan II. Mahmud, 4 Haziran'da Edirne'den ayrılmıştı.

II. Mahmud'un İstanbul'a varışı ve özellikle bunun tarihlendirilmesiyle ilgili problemlere değinmeden evvel Neval Konuk'un eserinde bahsettiği nişan taşlarına, Sultan Mahmud'un Rumeli seyahatini tamamlayıcısı olması itibarıyla değinmekte fayda vardır. Padişahın gezisi münasebetiyle Şumnu, Silistre, Rahman Işıkları köyü ve Rusçuk'ta nişan taşları dikildiğini belirten Konuk, rotada olan Varna, Tırnova, Kızanlık, Zağra-i Atik ve Edirne'de nişan taşı dikilip dikilmediği ile ilgili bilgi vermemektedir. Ayrıca sonuç kısmında bu taşların gezi sırasında mı yoksa sonrasında mı dikildiği ile ilgili bilgiye rastlanılmadığını da belirtmektedir.⁶⁰ Dönemin en önemli hattatlarından olan Yesarizade Mustafa İzzet tarafından yazılan beyitlerin üstüne işlendiği bu taşlar, muhtemelen padişahın gezisi sonrasında dikilmişti. Esad Efendi ve Moltke'nin bu taşlarla ilgili herhangi bir bilgi paylaşmaması da bu düşüncüyü destekler mahiyettedir. Ayrıca nişan taşı dikilmesi için aşağı yukarı iki haftalık bir sürenin gerektiği bilgisi de bunun yanına eklenince⁶¹ bu düşünce daha da kuvvetlenmektedir. Zira taş dikilen yerler arasında padişahın rotasında olmayan ve ziyaret sırasında dinlendiği yerler de vardı.

Burada padişahın neden gezdiği her yerde bir nişan taşı dikilmediği sorusu akılda belirmektedir. Nişan taşlarının Osmanlı padişahlarının atıcılıkları sırasında o günün anısına dikildikleri düşünülecek olursa akla ilk başta nişan taşı dikilen yerlerde Sultan Mahmud'un atış yapıp yapmadığı gelmektedir. Nitekim II. Mahmud'un Okmeydanı'nda yaptığı tüfek atışları

57 Ebru Erdem, "II. Mahmud'un Memleket Gezileriyle İlgili İki Eser: Sefername-i Hayr ve Âyâtü'l-Hayr," 117-118.

58 BOA, HAT, 1263/48925, 26 Safer 1253 (1 Haziran 1837).

59 BOA, HAT, 1263/48915, 28 Safer 1253 (3 Haziran 1837).

60 Neval Konuk, *Sultan II. Mahmud'un Rumeli Seyahati ve Nişan Taşları*, (Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara, 2016), 155.

61 M. Uğur Derman, "Mustafa İzzet, Yesarizade," *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 31, (İstanbul, 2006), 308.

sonrası Yesarizade tarafından beyitler yazılarak nişan taşlarının dikildiği bilinen bir husustur.⁶² Padişahın atıcılık yapmasının oldukça önemli bir eylem olduğu düşünülecek olursa bunun Moltke ve Esad Efendi tarafından dile getirilmemiş olması normal bir durum değildir. Bu bakımdan padişahın atış yapmış olması ihtimali zayıflamaktadır. Ayrıca hali hazırda ayakta duran nişan taşlarının oldukça bakımsız ve rastgele yerlerde kaldıkları⁶³ hesaba katılacak olursa bugün nişan taşı olmayan yerlere de seyahat sonrası nişan taşı dikildiği ve zaman içerisinde gerek bakımsızlıktan gerekse de savaşlar sebebiyle bunların yok olmuş veya kaçırılmış olması da muhtemeldir. Tabii bunların birer ihtimal olması hasebiyle bu yerlere nişan taşı hiç dikilmemiş de olabilir.

Son olarak padişahın İstanbul'a dönüşüne ve bunun tarihlendirilmesindeki problemlere bakılacak olursa buradaki asıl sıkıntının Esad Efendi'nin verdiği bilginin sorgulanmadan literatüre eklenmesinden kaynaklandığı görülebilir. Esad Efendi, İstanbul'a dönüş tarihi olarak "*mayısın yirmi üçüncü ve azimet-i hümayunun otuz dokuzuncu günüdür*" demişti.⁶⁴ Bu bilgi seyahati özel bir çerçevede ele alan gerek Abdülkadir Özcan⁶⁵ tarafından gerekse de Neval Konuk⁶⁶ tarafından aynen tekrar kullanılmıştı. Bu iki eserin de anlatımları boyunca miladi takvim üzerinden gitmesi ve fakat, 29 Nisan'da başlayan gezinin 23 Mayıs'ta bittiğini söyleyerek 39 gün sürdüğünü belirtmesi bir hata olarak göze çarpmaktadır. Esad Efendi'nin burada verdiği tarih yakın düşmesi itibarıyla Rumi takvime göre verilmiş bir tarih olmalıdır. Fakat Esad Efendi'nin de tarihlendirme ile ilgili bir yanlışlığa düştüğü açıktır. Şöyle ki, Rumi 23 Mayıs 1252 tarihi Miladi olarak 4 Haziran 1837'ye, Hicri olarak 29 Safer 1253 tarihine denk düşmektedir⁶⁷ ki bu tarihte padişahın Edirne'den yola çıktığını Esad Efendi kendisi de belirtmektedir.⁶⁸ Esad Efendi'nin eserinden takiple, 4 Haziran'da Edirne'den yola çıkan II. Mahmud, o gece Silivri mevkiinde bir gece dinlenip 5 Haziran'da Ayastefanos'a vararak burada devlet ricali tarafından karşılanmıştı. Burada da bir gece kaldığına dair *beytütet*⁶⁹ ifadesini kullanması⁷⁰ hasebiyle İstanbul'a varış tarihinin 6 Haziran 1837 olduğu anlaşılıyor.⁷¹ Nitekim padişahın 29 Nisan'da yola çıkmasından sonraki 39. gün de bu tarihe isabet etmektedir.

62 M. Uğur Derman, "Mustafa İzzet, Yesarizade," 308.

63 Örneğin Silistre'deki nişan taşı bugün bir evin avlusunda bulunmaktadır (Neval Konuk, *Sultan II. Mahmud'un Rumeli Seyahati ve Nişan Taşları*, 113).

64 Tezin yazarı da buradaki problemleri tarihlendirmeyi fark etmiş olacak ki dipnotta bu tarihi miladi olarak verirken 23 Mayıs'ı değil, 39 gün geçmiş olmasını dikkate alarak dönüş tarihini 5 Haziran 1837 olarak paylaşır (Ebru Erdem, "II. Mahmud'un Memleket Gezileriyle İlgili İki Eser: Sefername-i Hayr ve Âyâtü'l-Hayr," 124).

65 Abdülkadir Özcan, "II. Mahmud'un Memleket Gezileri," 377.

66 Neval Konuk, *Sultan II. Mahmud'un Rumeli Seyahati ve Nişan Taşları*, 151.

67 Takvim çevirileri için TTK kaynak olarak kullanılmıştır.

68 Ebru Erdem, "II. Mahmud'un Memleket Gezileriyle İlgili İki Eser: Sefername-i Hayr ve Âyâtü'l-Hayr," 121.

69 Geceleme, bir yerde geceyi geçirme.

70 Ebru Erdem, "II. Mahmud'un Memleket Gezileriyle İlgili İki Eser: Sefername-i Hayr ve Âyâtü'l-Hayr," 123.

71 Hicri 2 Rebiyülevvel 1253, Rumi 25 Mayıs 1252.

Sonuç

II. Mahmud'un son ve en uzun yurtiçi gezisi olan Rumeli seyahatinin, padişahın askeri reformları yerinde teftiş etme ve halkın ahvalini öğrenme gibi amaçları olmakla beraber özelde Rumeli halkına ve genelde gazete yazıları ve diplomatik faaliyetler ile tüm imparatorluğa ve dünyaya bir mesaj verme gibi bir amacı da vardır. Reformların halka anlatılması amacıyla kullanılan *Takvim-i Vekayi* burada baş rolü oynamaktadır. Zira padişah gezi boyunca Avrupalı devlet temsilcileri ile yaptığı görüşmeler ile dışarıya mesaj gönderirken tebaasına *Takvim-i Vekayi* gazetesi üzerinden bir imaj sunmuştu. Nitekim gazetede sade dil kullanılmasını istemesi de halkın bu mesajı net olarak almasını istemesinden kaynaklanmaktaydı. II. Mahmud hem kılık kıyafeti hem de herkesi kucaklayıcı söylemleri ile adeta bir Osmanlılık portresi çizmiş; ayrıca daha yeni işgal tehlikesi atılan Rumeli topraklarına bizzat teşrif ederek toprakları üzerindeki hakimiyetini gösteren ve tebaasını sahiplenen ve rakiplerine göz dağı veren bir yaklaşım sergilemişti.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları⁷²

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)
Cevdet Bahriye (C.BH.)
Cevdet Saray (C.SM.)
Hatt-ı Hümayun (HAT)

Gazete⁷³

Takvim-i Vekayi

Kaynak Eserler ve İncelemeler

Ahmed Lütfi Efendi, *Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, Cilt IV-V, Tarih Vakfı-Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999.
Akyıldız, Ali, *Osmanlı Merkez Bürokrasisi (1836-1856)*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2018.
Akyıldız, Ali, "Sultan II. Mahmud'un Hastalığı ve Ölümü," *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 4, TİSAV, İstanbul, 2001, 49-84.
Beydilli, Kemal, "II. Mahmud," *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 27, Ankara, 2003, 352-357.
Erdem, Ebru, "II. Mahmud'un Memleket Gezileriyle İlgili İki Eser: Sefername-i Hayr ve Âyâtü'l-Hayr," Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Programı, İstanbul, 2011.
Deringil, Selim, "II. Mahmud'un Dış Siyaseti ve Osmanlı Diplomasisi," *Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1990, 59-71.
Derman, M. Uğur, "Mustafa İzzet, Yesarizade," *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 31, İstanbul, 2006, 307-309.
Geertz, Clifford, *Local Knowledge: Further Essays in Interpretive Anthropology*, New York: Basic Books, 2000.
Gülsoy, Ufuk, "1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rumeli'de Rus İşgaline Uğrayan Yerlerin Durumu,"

72 Kullanılan belge numaraları metin içerisinde gösterilmiştir.

73 Kullanılan sayı metin içerisinde gösterilmiştir.

Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1990, 21-37.

Jorga, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Çeviri: Nilüfer Epçeli, Çeviri Kontrol: Kemal Beydilli, Cilt V, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2005.

Karateke, Hakan T., *Padişahım Çok Yaşa!*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2004.

Kırlı, Cengiz, *Sultan ve Kamuoyu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.

Konuk, Neval, *Sultan II. Mahmud'un Rumeli Seyahati ve Nişan Taşları*, Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara, 2016.

Moltke, Helmuth von, *Türkiye Mektupları*, Çeviri: Hayrullah Örs, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1969.

Necipoglu, Gülrü, *Architecture, Ceremonial and Power: The Topkapı Palace in the Fifteenth and Sixteenth Century*, Harvard University Press, 1991.

Özcan, Abdülkadir, "II. Mahmud'un Memleket Gezileri," *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1991, 361-381.

Özen, Özlem, "II. Mahmud Dönemi Askeri Islahat Sürecinde Ortaya Çıkan Kışla Yapıları ve Mimari Özellikleri," Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, 2013.

Poole, Stanley Lane, *Lord Stratford Canning'in Türkiye Anıları*, Çeviri: Can Yücel, Yurt Yayınları, Ankara, 1988.

Quataert, Donald, "Clothing Laws, State and Society in the Ottoman Empire, 1720-1829," *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 29, 1997, 403-425.

Şahin, Ahmet Yavuz, "Sultan II. Mahmud ve Dönemi," Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı, İstanbul, 2009.

Yılmaz, Ziya, "Esad Efendi, Sahhaflar Şeyhizade," *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 11, İstanbul, 1995, 341-345.

